

Niedokończona misja

Dlaczego Jan Karski?

Jan Karski, emisariusz Polskiego Państwa Podziemnego, zasługuje na poczesne miejsce w panteonie polskich bohaterów narodowych. Był wielki, pozostając skromnym, miał odwagę iść pod prąd. Jego historia to klucz do zrozumienia Holokaustu i mechanizmu ludobójstwa. Już czas, by świat dowiedział się o jednym z najważniejszych, a zarazem najmniej znanych bohaterów najnowszej historii Polski.

Jan Karski podczas pracy nad książką *Tajne państwo*, Nowy Jork 1944 r., fot. Archiwum Instytutu Hoovera, USA

Jan Koziielewski (Jan Karski to pseudonim) urodził się w 1914 r. w Łodzi, zmarł w 2000 r. w Waszyngtonie. Obdarzony fenomenalną pamięcią, władający kilkoma językami kilkakrotnie przemierzył trasę Warszawa-Londyn z raportami Polskiego Państwa Podziemnego.

Na jesieni 1942 r. wyruszył ze swoją najważniejszą misją do Wielkiej Brytanii i Stanów Zjednoczonych, by poinformować aliantów o polskim podziemiu oraz tragicznej sytuacji ludności żydowskiej. Podczas przygotowań do misji dwa razy wprowadzony został do getta warszawskiego, pojechał też do obozu w Izbicy, z którego Żydzi wysyłani byli do obozów zagłady. Wstrząsającą relację naczelnego świadka przekazał licznym amerykańskim i brytyjskim politykom, dziennikarzom i artystom. Spotkał się między innymi z ministrem spraw zagranicznych i późniejszym premierem Wielkiej Brytanii Anthonym Edenem oraz z prezydentem USA Franklinem D. Rooseveltem. Dramatyczne apele o ratunek dla narodu żydowskiego nie przyniosły jednak oczekiwanych rezultatów.

Po wojnie Jan Karski pozostał w USA, gdzie przez czterdzieści lat wykładał stosunki międzynarodowe i teorię komunizmu na Uniwersytecie Georgetown w Waszyngtonie. Był autorem kilku książek. Jego *Tajne państwo: opowieść o polskim podziemiu (Story of a Secret State)* o działalności Polskiego Państwa Podziemnego było bestsellerem i przetłumaczone zostało na wiele języków.

www.jankarski.org

„ Ci, którzy znali Jana Karskiego, nigdy go nie zapomną. Jego przesłanie będzie rozświetlać ścieżkę kochających wolność przez kolejne lata. Nie można sobie wyobrazić lepszego dziedzictwa.”

– Bill Clinton,
absolwent Uniwersytetu
Georgetown, prezydent
Stanów Zjednoczonych
w latach 1993–2001

List Billa Clintona zegnający profesora Karskiego, Waszyngton, 17 lipca 2000 r., fot. Archiwum Instytutu Hoovera, USA

Jan Karski, USA 1944 r., fot. Archiwum Instytutu Hoovera, USA

Jan Karski – człowiek, który chciał zatrzymać Holocaust

”

Są świadkowie obiektywni, starający się nie ominąć najdrobniejszego szczegółu. Taki był Karski. Więcej: był on świadkiem buntowniczym. Świadkiem, który nie pozwalał na osłabianie wymowy faktów. Świadkiem, który nikomu nie pozwalał myśleć, że to świadectwo go nie dotyczy.”

– **Konstanty Gebert**,
dziennikarz, publicysta, tłumacz

www.jankarski.org

Jan Karski uhonorowany jako Sprawiedliwy wśród Narodów Świata przez Instytut Yad Vashem, Jerozolima 1982 r., fot. Archiwum Instytutu Hoovera, USA

Bóg zlecił mi, abym mówił i pisał o Zagładzie w czasie wojny, kiedy – tak mi się zdawało – mogło to odnieść jakiś skutek. Nie odniosło.

(...) Później, pod koniec wojny, dowiedziałem się, że rządy, przywódcy, naukowcy i pisarze nic nie wiedzieli o losie Żydów. Byli zaskoczeni. Zagłada sześciu milionów niewinnych pozostała tajemnicą. „Straszliwa tajemnicą”, jak mówi Laqueur.

Potem zostałem Żydem. Podobnie jak rodzina mojej żony, uszyscy, którzy zginęli w gettach, obozach koncentracyjnych, komorach gazowych – uszyscy pomordowani Żydzi stali się moją rodziną.

Ale ja jestem chrześcijańskim Żydem. Jestem praktykującym katolikiem. I chociaż nie chciałbym wygłosić tu jakiegś herezji, moja wiara wciąż mówi mi, że ludzkość popełniła drugi grzech pierworodny: świadomie lub nieświadomie, z narzuconej sobie niewiedzy lub z powodu znieczulicy, lub własnego interesu, lub hipokryzji, lub bezduznego racjonalizmu.

Ten grzech będzie prześladował ludzkość do końca czasów. Ten grzech prześladije mnie. I chcę, aby tak było.

– Jan Karski, fragment przemówienia podczas Międzynarodowej Konferencji Oswobodzicieli, 28 października 1981 r.

Ślub Jana Karskiego i Poli Nirenskiej, polskiej Żydówki, wybitnej tancerki i choreografki. Waszyngton, 1965 r. Fot. Archiwum Instytutu Hoovera, USA

Podczas misji do Londynu w 1942 r. Karski przesyłował tajne informacje w kluczu. fot. Archiwum Instytutu Hoovera, USA

Warszawskie getto oczami Józefa Kaliszana, fot. Archiwum Instytutu Hoovera, USA

Warszawskie getto w 1942 r., fot. Archiwum Instytutu Hoovera, USA

Jan Karski. Niedokończona misja – 2010-2014

Jan Karski, Waszyngton 2000 r., fot. Archiwum Instytutu Hoovera, USA

Program pod patronatem prezydenta RP Bronisława Komorowskiego

Program *Jan Karski. Niedokończona misja* zrodził się pod wpływem magii liczb, a raczej dat. W 2010 roku minęła 10. rocznica śmierci Jana Karskiego, na 2014 przypada 100. rocznica jego urodzin. Stąd inauguracja projektu w 2010 roku i rozpisanie działań na cztery lata. Realizowane w tym czasie projekty znajdują swą kulminację podczas obchodów stulecia Karskiego w 2014 r.

Celem programu Muzeum Historii Polski jest przywrócenie pamięci o czynach i osobie Jana Karskiego w Polsce i na świecie. Historia legendarnego kuriera wpisuje się w kontekst relacji polsko-żydowskich, ale zachowuje też uniwersalne przesłanie – może być moralnym drogowskazem dla kolejnych pokoleń.

Karskiemu przez całe życie towarzyszyło przekonanie, że jego misja stanowi lekcję dla potomnych. Lekcją, której sens nie przemija z biegiem lat. Czas zatem, by w setną rocznicę urodzin przesłanie Karskiego zabrzmiało jeszcze donośniej – w szkołach, muzeach i debatach publicznych.

Medal Raoula Wallenberga dla Jana Karskiego, 1991 r., fot. Archiwum Instytutu Hoovera, USA

Jan Karski z prof. Janem Słowikowskim, który w 1940 r. z oddziałem AK uratował kuriera uwięzionego w szpitalu w Nowym Sączu przez gestapo. Waszyngton, 1987 r., fot. Archiwum Stanisława M. Jankowskiego

Jan Karski pierwszy raz publicznie wspomina wejście do getta w wywiadzie dla Claude'a Lanzmanna do dokumentu *Shoah*, 1978 r.

www.jankarski.org

”

Profesor Jan Karski to jest odważny, mądry i skromny człowiek. I być może dlatego nie nadaje się na bohatera z pierwszych stron gazet. Ale byłoby lepiej, gdyby tak wybitna postać jak Jan Karski była powszechnie znana i gdyby była dla wielu z nas wzorem, a czasami i sumieniem.”

– Aleksander Kwaśniewski,
prezydent RP w latach 1995–2005

Program na lata 2010-2014

Działania w latach 2010 - 2011

- **2010** Dziesiąta rocznica śmierci Jana Karskiego
- *Czas bohatera* - rocznicowa debata, tablica pamiątkowa i pokaz filmów w Warszawie
- prezentacje, wykłady, warsztaty w Toronto, Nowym Jorku i Berlinie
- inauguracja Jan Karski US Centennial Campaign w Konsulacie Generalnym RP w Nowym Jorku
- nowa strona internetowa, konkurs, scenariusze lekcji i pakiet edukacyjny *Jan Karski i jego czasy*

Debata *Czas bohatera* - 13 lipca 2010 r., inauguracja programu, przemowa Ambasadora Francji François Barry Delongchamps, fot. Muzeum Historii Polski

Uroczystość zasadzenia drzewa Karskiego w Ogródku Sprawiedliwych w Mediolanie, fot. Muzeum Historii Polski

Nowa strona interaktywna programu www.JanKarski.org, projekt Jakub de Barbaro

www.jankarski.org

Książka prof. Andrzeja Żbikowskiego wydana w 2011 r.

Plany na lata 2012-2014

- uaktywnienie społecznej energii na rzecz promocji obchodów stulecia urodzin Karskiego
- projekty edukacyjne i badawcze w Polsce i na świecie
- projekty i inspiracje artystyczne, autorskie formy wyrazu pamięci o Janie Karskim
- współpraca z Jan Karski US Centennial Campaign na rzecz utrwalania pamięci o emisariuszu
- partnerstwo na rzecz wyrazistej obecności Karskiego w muzeach i instytucjach zajmujących się II wojną światową i Holocaustem
- **2014** Setna rocznica urodzin Jana Karskiego

Kamień Jana Karskiego w Ogródku Sprawiedliwych w Mediolanie, fot. Muzeum Historii Polski

■ Potrzebna była okrągła, dziesiąta rocznica śmierci Karskiego, żeby przypomnieć o nim Polsce i światu. Wierzymy, że do 2014 roku znajdzie się on w świadomości Polaków obok Kościuszki, Pułaskiego, Paderewskiego i że tam pozostanie. Bo choć w panteonie polskich bohaterów już formalnie jest, w pamięci zbiorowej jeszcze nie zaistniał.

Inauguracja Jan Karski US Centennial Campaign, Nowy Jork 2011 r. Od lewej Zygmunt A. Rolat, rabin Arthur Schneier i Konsul Generalna Ewa Junczyk-Ziomecka. Fot. Jan Karski US Centennial Campaign

Ambasador Izraela Zvi Rav-Ner przy tablicy Jana Karskiego w Warszawie, 2010 r., fot. Muzeum Historii Polski

O Karskim

„Dla mnie osobiście Jan Karski był – obok Miłosza, Nowaka – Jeziorańskiego i Giedroycia – wielkim autorytetem polskiej emigracji. Jest to dla mnie symbol tej najlepszej Polski. On czynił Polskę lepszą każdym swoim gestem, każdym swoim wystąpieniem.”
– Adam Michnik, redaktor naczelny „Gazety Wyborczej” z okazji otrzymania nagrody Orła Karskiego

Prezydent Lech Wałęsa uhonorował Jana Karskiego Orderem Orła Białego, najwyższym polskim odznaczeniem. Warszawa, 1995 r. Fot. Archiwum Stanisława M. Jankowskiego

„Wierzę, że tak wielcy bohaterowie jak Jan Karski nigdy naprawdę nie umierają. Jan Karski będzie żył w swoich książkach, w pamięci swoich studentów i w swoim dziele większym niż życie.”

– Lech Wałęsa, prezydent RP w latach 1990–1995

„Karski odkrywa, że coś takiego jak „sumienie świata”, na które powoływali się Żydzi, domagający się świadectwa swych braci w wolnym świecie, nie istnieje. Wie i pokazuje, że polityka, która w imię strategii i politycznego rozsądku wyzbyła się sumienia, jest czymś koszmarnym, nieludzkim, diabelskim.”
– ks. Adam Boniecki, fragment *Lekcji Karskiego*, „Tygodnik Powszechny”, 20 lipca 2010 r.

www.jankarski.org

„Historia Jana Karskiego to świadectwo, że wielkość człowieka mierzy się jego postawą moralną. Życie jest pełne i ma sens, jeżeli jest podporządkowane wartościom etycznym. Czyny Karskiego stawiają go w rzędzie największych bohaterów historii Polski.”
– Zbigniew Brzeziński, amerykański politolog polskiego pochodzenia, doradca prezydenta Cartera

Jan Karski z Ryszardem Crubaszynskim, dyrektorem Muzeum Miasta Łodzi. Kłosem przekazał wiele swoich pamiątek. Łódź 1999 r., fot. Archiwum Muzeum Miasta Łodzi

„Każde miasto na świecie powinno mieć ulicę Jana Karskiego. (...) Jan Karski jest bohaterem XX wieku. Niech jego pamięć będzie błogosławiona.”

– Israel Meir Lau, były naczelny rabin Izraela, z okazji nadania nazwy Jan Karski Corner skrzyżowaniu Alei Madison i 37. Ulicy w Nowym Jorku

Jan Karski dyskutuje o Polsce z Jerzym Giedroyciem, Maitson-Lafitte, Francja 1996 r. Kadr z filmu *Rozmowa o Polsce*, rez. Michał Fajbusiewicz, Waldemar Piasecki, Polska 1996 r.

Courageous Mission. Humanity's Hero...

... to motto, jakie nadała Kampanii Stulecia Karskiego grupa jego amerykańskich miłośników. „Najwyższy czas, żeby Jan Karski był znany w Ameryce równie szeroko jak Raoul Wallenberg i Oskar Schindler. Choć nie mamy w komitecie Stevena Spielberga, razem stanowimy siłę, która może rozświecić jego imię” – mówi Wanda Urbańska, dyrektor Kampanii.

Celem Jan Karski US Centennial Campaign jest pośmiertne odznaczenie emisarza Prezydenckim Medalem Wolności oraz wprowadzenie książki *Tajne państwo* do lektur szkolnych w USA. Więcej na www.jankarski.net.

”

Jan Karski był jednym z Polaków, którzy odegrali najważniejszą rolę w stosunkach polsko-żydowskich XX wieku. Jego poświęcenie w misji dotarcia do prawdy o Holokauście, jak i przekazania tej prawdy przywódcom Zachodu, zasługuje na najwyższe uznanie.”

– prof. Wojciech Roszkowski,
przewodniczący Rady
Muzeum Historii Polski

www.jankarski.org

Wanda Urbańska na lawercie Karskiego, kampus Uniwersytetu Georgetown, Waszyngton 2011 r., fot. Jane Robbins

Nie jeździł srebrnym astonem martinem, nie miał kamery w ołówku i innych pomocnych gadżetów. Zdany był na fenomenalną pamięć, wiarę w sens działania i łut szczęścia. Nazywał się Karski, Jan Karski. Jego życie to gotowy scenariusz, mrozący krew w żyłach thriller.

W kampanii wrześnieowej walczy z Niemcami, wzięty do niewoli przez Rosjan ucieka. Cięcie. Przez Tatry na nartach, pociągami przez Jugosławię rusza w pierwszą misję do Francji. Cięcie. Podczas kolejnej aresztowany, torturowany przez gestapo, próbuje popełnić samobójstwo. Cięcie. Odbity przez AK ukrywa się, a potem wraca do Warszawy. Na fałszywych papierach rusza do Francji z mikrofilmem ukrytym w kluczu. Cięcie. Składa raporty w Londynie, potem w Stanach Zjednoczonych. Zabiega w Hollywood o film o polskim podziemiu...

Karski czeka jeszcze na swojego Iana Fleminga i wielką fabułę. Wierzmy, że nasz program pozwoli mu realnie zaistnieć w zbiorowej świadomości Polski i świata.

Posłaniec z piekła. Historia Jana Karskiego, Disney Educational Productions, USA 2010 r.

JAN, WE MUST TELL THE WORLD WHAT THE GERMANS ARE DOING TO THE JEWS OF WARSAW

Echa Karskiego

YANNICK HAENEL

WITH A FOREWORD BY MARK BAKER

”

Uczmy się od Jana Karskiego solidarności z krzywdzonymi i wrażliwości na cudze nieszczęścia.”

– prezydent RP

Bronisław Komorowski,

honorowy patron programu

www.jankarski.org

Kaya Mirecka-Ploss na otwarciu gabinetu Jana Karskiego w Międzynarodowym Instytucie Dialogu i Tolerancji im. Jana Karskiego w Rudzie Śląskiej, 10 listopada 2011 r.
Fot. Małgorzata Miłszewska-Duda

Redakcja: Małgorzata Nardowska, projekt graficzny: Zorka Studer, fot. na okładce: Nardowska, Archiwum Oly France (U.S.), Michal J. Madaj (U.S.), Muzeum Historyczne Półki (U.S.)

Inspirować to dawać impuls, pobudzać do twórczego aktu. Tak właśnie mimo upływu lat i zmieniającej się rzeczywistości działa Karski. Jego historia wciąż porusza. Powstają książki, filmy i przedstawienia teatralne. Obsypana nagrodami, wydana w 2009 roku przez Gallimard kontrowersyjna książka Yannicka Haenela *Jan Karski* skłoniła Claude'a Lanzmanna do stworzenia *Raportu Karskiego*. Wydana potem w Polsce, Australii, Włoszech i Niemczech wciąż prowokuje do dyskusji. Bestsellerowe *Tajne państwo: opowieść o polskim podziemiu* Jana Karskiego zostało w 2011 roku wydane w Wielkiej Brytanii, Niemczech i Hiszpanii. W tym samym roku na Festiwalu Teatralnym w Awinionie triumfująco święcił spektakl Arthura Nauzyciela *Jan Karski (Mon nom est une fiction)*.

Zbliżająca się setna rocznica urodzin Jana Karskiego powinna dać impuls do powstania kolejnych dzieł upamiętniających jego niezwykłą osobę.

Partnerami programu są:

Konsulat Generalny RP w Nowym Jorku, Ambasada USA w Warszawie, Żydowski Instytut Historyczny im. Emanuela Ringelbluma, Centrala Polskich Szkół Dokształcających w Ameryce.

Realizację programu wspierają: Zygmunt A. Rolat, Andrzej Rojek, Stowarzyszenie „Wspólnota Polska”, Robert Billingsley i Ministerstwo Spraw Zagranicznych.

Zapraszam do współpracy wszystkich zainteresowanych promocją postaci i przesłania Jana Karskiego w Polsce i na świecie. Włącz się! Uczcijmy Jana Karskiego tak, jak na to zasługuje.

– Ewa Wierzyńska, kierownik programu
tel. (+48) 22 211 90 46, tel. kom. (+48) 601 80 14 70
e-mail: ewa.wierzyńska@muzhp.pl

Jan Karski. Niedokończona misja
Muzeum Historii Polski

ul. Senatorska 35
00-099 Warszawa
www.muzhp.pl

ISBN 978-83-60642-82-5